

't inschrien

vijftiende jaargang nr. 4, oktober 1983 kwartaaluitgave

Een 'hoes van twee egg'n' in Almelo

Toen in het najaar van 1965 de boerderij KARELSKAMP aan de Bornsestraat, even buiten de stad Almelo, werd afgebroken, verloor deze gemeente daarmee een monument in meer dan één zin. Het gebouw was de allerlaatste nog goeddeels gave vakwerkboerderij van Almelo. Verder week het als huistype af van de gangbare Twentse boerderij met voor- en achtergevel op de korte einden, resp. 'boavenènde' en 'nienènde'. De woongevel bevond zich hier aan één der lange zijden. Daarbij was het huis in de breedte in tweeën gedeeld. Ook van dit type was Karelskamp de laat-

ste vertegenwoordiger (een ander stond iets oostelijker, op het gebied van de gemeente Borne en is thans ook verdwenen). Het derde punt was, dat met Karelskamp tevens de laatste vertegenwoordiger verdween van een stukje geheel eigen-Almelose bewoningsgeschiedenis, direct verband houdend met de textielnijverheid in het eind van de 18e en het begin van de 19e eeuw.

Eens stonden er in de gemeente Ambt Almelo zeker 28 van dit soort huizen, waarvan er drie dateerden van na 1817, het jaar waarin de kadastrale minuutplans van Al-

Boerderij Karelskamp, Bornsestraat 321/323. Gevelsteen Karelskamp 1839. Thans op 't Scholtenhagen te Haaksbergen. Foto's: H. Hagens.

melo tot stand kwamen. De jongste van deze 28 was de Keuken, een bijgebouw van de vroegere havezathe Bellinkhof en nog in 1872 tot dubbel woonhuis verbouwd. Eigenlijk veel te laat om nog in onderstaande beschouwing te worden betrokken. Van de overige 27 waren er slechts enkele echt oude Almelse erven, niet meer dan een viertal. In het Verpondingsregister van 1601¹⁾ worden van de 25 namen en de twee latere (De Wonde en Karelskamp) slechts met name genoemd: Vellekate, Hinzenfelt, Braickman en Wonde. De overige stammen dus uit later tijd, meest wel uit de 18e eeuw. Uit de kadastrale legger, behorend bij de kaarten van 1817, blijkt, dat - anders dan in andere Twentse gemeenten vaak het geval is - veruit de meeste van de 25 huizen niet in bezit waren van de bewoners, van wie we dus noch de naam noch het beroep weten. Er is wel een ander opvallend punt. Slechts vijf waren er destijds bezit van de Graaf van Rechteren Limpurg (Schutteboer, Hinseveld, Trouwhuis, De Grote Jonge en de Beurnder (Baarner, Borner). De Kikvorsch behoorde in zijn geheel aan de landbouwer Jannus Ossenkoppele. Het Vellekate was eigendom van (de weduwe) Joh. Harwig, logementshouder, de beide huizen op de Hôte (Reigershôte) behoorden aan de arts Jan Adolph Stroink. Alle andere waren in handen van 'fabrikanten' en kooplieden, van wie met zekerheid de eersten, gezien hun namen, in de textiel werkzaam waren. De leggers van 1817 vermelden de volgende:

1. Mannes ten Kate (Cate), fabrikant
(Huizen Den Kortenvoort, 't Nieuwehuis, 't Middelkamp)

Deze zal behoord hebben tot de succesvolle textielfamilie Ten Cate, die reeds in de eerste helft van de 18e eeuw de linnenrederij bedreef en in elk geval sinds 1762 als firma bekend is²⁾. De naam Mannes komt als zodanig evenwel niet in de lijsten van familieleden voor; is het dezelfde als Herman(nus)?

2. Ervan Jan Scholten, fabrikant
(Huizen 't Brake en de helft van 't Naphuis - de andere helft Derk Berend timmerman).

Jan Scholten (1758-1828) was zoon van de wever Barend Scholten, reeds overleden vóór 1805. Deze kocht, evenals Jan na hem, linnen en later ook katoenen garens op en liet die in de buurtschappen weven. Jans drie zonen richtten in 1859 de Fa. Gebroeders Scholten & Co. op³⁾.

3. Leden van de fam. Coster.

a. Hendrik Coster, fabrikant
(Het Veltenshuis)

Een lijst van Twentse fabrikeurs uit 1795 noemt een negental Costers op, handelaren in linnen en marseilles of alleen linnen⁴⁾. Onder deze komt evenwel geen Hendrik voor (was hij zoon van één van de negen?).

b. Egbert Coster
(Nieuw Engeland)

Egbert komt wel onder de negen voor. Nieuw Engeland, al in 1817 zo genoemd, behoorde tot het landgoed Beeklust, in 1777 door deze Egbert gesticht op van de Graaf van Almelo gekochte grond⁵⁾. Op een kaart van het landgoed van omstreeks de eeuwwisseling staat de boerderij in dezelfde vorm aangegeven als op de kadastrale kaart van 1817, maar dan ongedeeld - wat overigens niets wil zeggen.

c. Catharine Coster, Weduwe van Jacob Roeters

(De helft van het Bosharms - de andere helft Van Lennip, landbouwer)

Jacob Roeters ofwel Roeters van Lennep wordt in 1795 genoemd als eigenaar van een 'fabriek van Everdoek'....'welk doek voor ligt zeilagie dient, en door de Oost-Indische Compagnie reeds veel gebruikt is'. Hij had zich in 1774 vanuit Amsterdam in Almelo gevestigd⁶⁾.

d. Gerrit Coster Gzn., koopman en fabrikant

(Het Grote Land)

Deze leefde van 1730 tot 1821. Het huis was in 1836 eigendom van en bewoond door Gerrit Othmar Coster⁷⁾.

4. Gerrit Schimmelpenninck, fabrikant en koopman

(Den Kessler en 't Weidekamp)

Gerrit was misschien een zoon van A. Schimmelpenninck (1722-1807), die in een lijst van 1796 als fabriquer te Almelo wordt vermeld⁸). Later waren drie gebroeders Schimmelpenninck eigenaars van deze en nog enkele andere erven.

5. Barend Bavink, Predikant

(Den Engel)

Barend (1753-1824) was een zoon van Hendrik Bavink en Aaltje van Lochem en zelf getrouwd met Margarethe van Lochem. 'Den Engel' was de boerderij op het Bavinkel, waar de fam. Bavink naast de textielhandel ook een (garen-)blekerij bezat. Hendrik overleed in 1771, Aaltje in 1795, waarna: 'Deze Fabriek en Negotie is onlangs door het overlijden der weduwe op deezelfs zoon Barend vervallen....'⁹).

6. Albertus Möllink of Mollink, koopman (Het Blauwhuis)

De naam van het huis zou op een blauwververij kunnen duiden. Van Möllink weten we voorshands weinig. In 1848 komt hij voor als raadslid van de stad Almelo¹⁰).

Zo blijkt uit het bovenstaande, dat het overgrote merendeel van de dubbele huizen in 1817 in handen was van fabrikanten (fabrikeurs) en kooplui. Die fabrikeurs waren de zgn. 'linnenreders', die elder garens opkochten, bleekten of lieten bleken en ze dan door huiswevers lieten verwerken. De vraag, of de dubbele huizen van het Almelse type in het tijdperk van het kadaster ook een verdere verspreiding had in Twente, kan beantwoord worden, door de minuutplannen van de andere gemeenten na te gaan. Duidelijk wordt wel, dat er toen meerdere huizen bestonden, die door twee (of meer) weversgezinnen werden be-

'Voor'-gevel Karelskamp

Achterzijde Karelskamp

woond, met name in de stadjes en dorpen zelf, ook in Almelo. Geen der plattegronden echter geeft het hier besproken type aan. De 'wevershuisjes', voorzover ook nog op allerlei soort afbeeldingen bekend, waren niet anders van bouw dan de doorsnee kleinere stads- en dorpshuisjes, vakwerkhuizen, meestal zonder 'afkubbingen'. Een uitzondering vormde een groot wevershuis in de stad Almelo zelf, een complex woninkjes onder één dak, volgens de kaart van 1817 een achttal, alle bewoond door wevers, die hun 'werkplaats' hadden in de weefkamers onder het afdak aan de achterkant (de 'afkubbing'). Hier dus een echte concentratie van huiswevers.

Blijft de slotsom over, dat de dubbele huizen met de woongevel aan de lange zijde wel echt een Almeloze aangelegenheid waren, met die ene 'uitschieter' over de

grens met Zenderen (Borne), en dat ze alle uitsluitend in het 'buitengebied' lagen.

De tijd waarin we voor het eerst kennis maken met de Almeloze dubbele huizen, 1817, ligt nog volop in het tijdperk van de huisweverij. In de 18e eeuw had de bevolkingstoename veelal tot gevolg, dat voor diegenen, die op de boerderij geen werk kon vinden, dit in de huisnijverheid werd gezocht. Langzamerhand kwam zo het weven steeds meer als dagtaak en inkomstenbron naar voren, al bleef tot in de 19e eeuw de landbouw ook voor de wevers het zwaarst wegen. Ook concentreerden de wevers zich niet, maar bleven in eigen huis werken. Nog in 1814 heet het 'dat hier geene fabriekshuizen zijn, maar de wevers, ginds en elders verstrooid, meestal huiszittende lieden (zijn, die) de goederen in hunne eigene woningen vervaardigen'¹¹⁾. In 1820 werd gesteld, dat het patentrecht in

Twente gegronde redenen tot klachten opleverde, niet zozeer voor de 'fabrieken' (die kennelijk niet al te zeer in de watten moesten worden gelegd) maar vooral 'voor de eenvoudige wevers, dit beroep slegts in hunne huizen aan een enkel getouw tegelijk met de landbouw uitoeffende'¹²). En nog na 1830 zou de Nederlandse Handel-Maatschappij uit ethische overwegingen er de voorkeur aan geven, de verbeterde huis-weverij niet in fabrieken maar metterdaad in de huizen der wevers te doen plaatsvinden¹³.

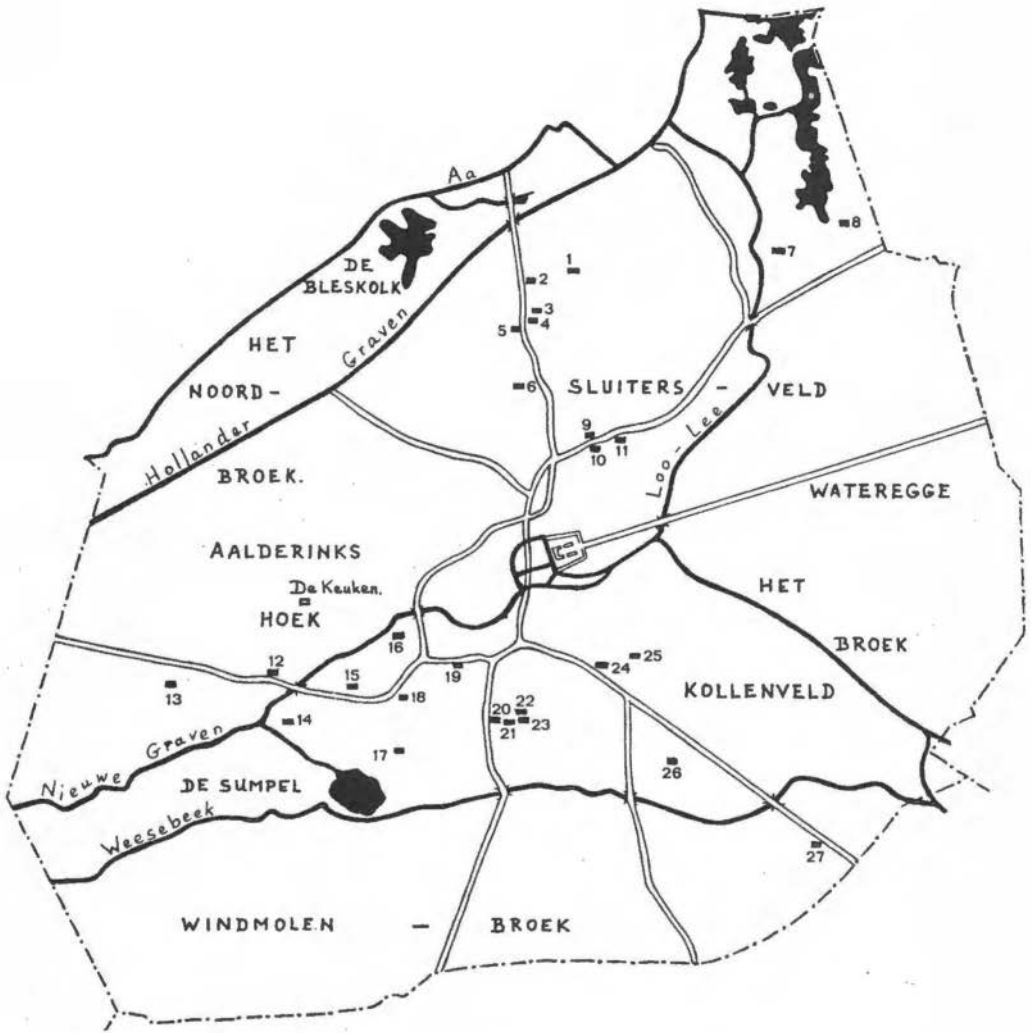
Die combinatie weverij-boerderij, waarbij vooral in de wintermaanden het accent op het weven viel, gekoppeld aan het feit dat onder Almelo al de dubbele huizen in het boerenland lagen, kon wel de sleutel aanreiken voor het ontstaan ervan. En dan zou juist dit 'Almelose' type, dat slechts plaats bood aan een bescheiden boerenbedrijfje

en dus minder 'agrarische' ruimte vroeg, een betere oplossing zijn geweest, met meer privacy voor de beide gezinnen, dan een in de lengte gedeeld huis¹⁴). Buiten de aloude landbouwgronden, vrijwel geheel in bezit van de Heer van Almelo, zal het beschikbare areaal voor in de 18e eeuw nieuw gebouwde huizen (zoals de hier besprokene) zeer beperkt zijn geweest. Toch was en bleef men in hart en nieren boer, ook als men er de kost niet meer geheel mee verdienen kon.

Zoals direct aan het begin gezegd: thans is er van deze huizen geen enkel exemplaar in Almelo meer over. Wie het nog wil leren kennen, moet het keurig netjes herbouwde Karelskamp in Haaksbergen gaan opzoeken. Van verschillende huizen bestaan nog afbeeldingen. Twee tonen een verschil met de situatie van 1817: de Middelkampshuizen en 't Braakman (de Broake). Eén boer-

Als schuur benutte v.m. dubbele boeders (1964), achter de panden Almelsestraat 15/17, Zenderen. (Put, Bentheimer zandsteen, jaartal 1899) Foto: H. Hagens

Verspreiding van de dubbele boerderijen in de gemeenten Almelo

1 't Veltenshuis	15 Den Borne
2 't Nieuwehuis	16 't Braakman
3 't Middelkamp	17 De Kikvorsch
4 't Trouwhuis	18 't Wondeman
5 Den Kortenvoort	19 't Prinsenhuis
6 't Vellekate	20 't Brake
7 Den Kesseler	21 Dikke Hendrik
8 't Schutteboer	22 De Hófte
9 't Naphuis	23 De Hófte (Poort)
10 't Bosharms	24 De Grote Jong
11 't Blauwhuis	25 't Weidekamp
12 't Hinseveld	26 Karelskamp
13 't Grote Land (Landhuis)	27 Den Engel
14 Nieuw Engeland	

derij is nadien nog tot dubbelhuis verbouwd: 't Wondeman en één zelfs nog in 1872: de Keuken op de Bellinkhof. Van deze beide weten we niet of er verband met 'de textiel' bestond, evenmin trouwens als van Karelskamp, dat blijkens de gevelsteen in 1839 is gebouwd en wel - volgens overlevering - van gebintwerk en afbraak van een Duitse boerderij. Treuren over de verdwijning heeft geen zin. Almelo heeft nooit overgelopen van gevoel voor eigen historische bouwkunst, klein of groot. In elk geval kwam de prille, nog maar net gestarte en nog niet eens naar buiten getreden actie van een aantal Almeloërs, om Karelskamp, dat van zijn plaats moest, door afbraak en herbouwend elders in de gemeente, te redden, te laat...

H. Hagens

De betekening van een vonnis

Van 1885-1891 was er te Tubbergen een geschil tussen het bestuur van de burgerlijke gemeente en dat van de R.C. parochie over de vraag wie eigenaar was van de begraafplaats om de Grote of R.C.kerk gelegen, die van 1632-1810 aan de Hervormden had toebehoord. Was het een algemene ter beschikking voor iedere doede die de familie er wilde laten begraven of een bijzondere ter beschikking van het believen van het kerkbestuur, die dan ook een begraven kon weigeren. Reeds was de noordkant van de kerk gereserveerd voor protestanten, de zuidkant voor katholieken. Bij het geding bij de arr.rechtbank te Almelo won het kerkbestuur het pleit. In hoger beroep voor het gerechtshof te Arnhem verloor de gemeente de procedure voor de tweede maal. Voor dat hoger beroep was de toestemming van de gemeenteraad nodig geweest. Die werd verkregen, maar bij verkiezingen in 1889 verloren een aantal zittende leden (dientengevolge?) hun zetel. In het hieronder staande wordt de uitreiking van laatstgenoemde uitspraak beschreven. In de zgn. couleur locale, de sfeer van die dagen ter plaatse. Het daarin genoemde kantoor bevond zich op de plaats van de huidige zaak Hofland aan de Grotestraat. Het café op het zuidelijk gedeelte van het nu oude gemeentehuis.

De kalender wees 28 Februari 1891.

De hele morgen had het al gesneeuwd; natte sneeuw, die smolt als ze even lag op de hobbelige keien die, aaneengevlijd, de dorpsstraat vormden.

Ergens, uit een deuropening, kwam een boer, toen nog één en toen nog één. De sneeuw deerde hen niet. Ze stevenden, wijdsbeens, in hun klompen, waar enkele stroospieren nieuwsgierig uitstaken, in de

Noten:

- 1) Rijksarchief in Overijssel, Zwolle; Staten Arch. Inv. Nr. 2456.
- 2) G.J. ter Kuile sr., De opkomst van Almelo en Omgeving, 2e dr. Almelo 1947, p. 193.
- 3) Idem, p. 196.
- 4) A.L. van Schelven, Een overzicht van Twentse fabriqueurs uit 1795 (Textielhistorische Bijdragen 4, 1963).
- 5) G.J. Eshuis, Van Boerenland tot Stadsrand, Enschede 1976, p. 144.
- 6) Zie noot 4.
- 7) G.J. Eshuis, Boerenland, p. 133.
- 8) Zie noot 4.
- 9) Idem.
- 10) G.J. Eshuis, Boerenland, p. 135.
- 11) J.A.P.G. Boot en A. Blonk, Van smiet- tot snel-spoel, Hengelo 1957, p. 42.
- 12) D. Damsma e.a., Statistieken van de Nederlandse nijverheid uit de eerste helft der 19e eeuw; supplement. (Rijks-Gesch. Publ. Grote Serie 168), Den Haag 1979, p. 521-522.
- 13) W.T. Kroese, H. ten Cate Hzn & Co. (Textielhist. Capita Selecta II), Almelo 1978, p. 19.
- 14) Bij dergelijke boerderijen was de deel dikwijls nog gemeenschappelijk.

richting van de herberg.

Eén van hen, de voorste, had er 'wat jongs bie' en daar moest op gedronken worden. Zojuist was hij, met twee naobers bij Barendtszen geweest en die had het gebeuren in een groot boek ingeschreven. Beverig hadden ze met kleumerige handen de pen vastgehouden om te naamtekenen. Dat was meer om de klerk een plezier te doen dan hen zelf. Zij geloofden het wel. Met nog het 'dat kost niks' in z'n oren stapte de vader voorzichtig langs de mesthoop, als de weg wijzend, bij Kuperan binnen. Mina kwam naar voren schuifelen. 'Zet oe wat', zei ze en ze schoven bij aan de ronde, gladgeschuurde tafel, die vanuit het midden van het grote vertrek, wat dichterbij de kolomkachel was geschoven. Frans zat er al, met z'n kousenvoeten op de plaat; de klompen wat achteruit. Op de tafel waren nog de kringen van de glaasjes van vorige bezoekers. Aan de muur hing een al wat gelig papier waarop stond dat dit, volgens de wet, de gelagkamer was van Franciscus Slutken. Maar wie kon dat nou iets schelen.

De rumoerige stemmen van de mannen klonken weldra op. Ze maakten de kleine flink nat. Natter nog dan de vochtige keien, en ze merkten in hun lawaaierigheid niet eens, dat er, vanuit de modderige Koffiesteege, een rijtuig de hoek om kwam. Voorzichtig en stapvoets nu het tussen de nauwe huizenrij doorging.

Het hield stil voor de deur waar de mannen juist waren uitgekomen. Het dekkleed werd opgeworpen en moeizaam, men kon hem z'n jaren aanzien, klom een heerachtig uitzien iemand naar buiten. Een valies in de hand.

Voorzichtig stapte hij de weinige treden die hij te doen had naar de deur, drukte die open en stond, na een klein portaaltje, in een lokaal, het kantoor geheten, de secretarie.

Aan een hoog oplopende schrijftafel stond een oudachtig man te schrijven. Vol aandacht, want hij merkte niet eens, dat de deur openging en weer dicht. Tot hij, eens-

klaps, die kant opzag en even maar, heel even, z'n ogen verrassing uitdrukten, daarna berusting.

'Goede morgen Hubscher', zei hij. 'Hoe maakt ge het. Vies weertje vandaag. Dat ge er nog doorgekomen zijt'.

'Moeten is ook wat, Barendtszen. Waarom procederen jullie dan ook. Enfin, rechters en advocaten moeten ook leven'.

'Deurwaarders zeker niet', hernam Barendtszen, en bij dwong zich tot een lachje. Buiten ketste het paard met z'n ijzer ongeduldig langs de stenen.

'Ge hebt het hier warm'. Hubscher wist niet wat anders te zeggen. Hij vond het vervelend ditmaal, hoewel hij wel wat gewoon was.

'Ja man, de rheumatiek en dan dat weer!' Barendtszen maakte een armzwaai naar het raam. Hubscher knikte, en om toch maar wat te zeggen: 'Zullen we er straks eentje nemen?' Zonder antwoord af te wachten liep hij naar het raam, veegde een ruit wat schoon en wenkte de koetsier door te rijden naar de stalling. Het paard trok blij op.

Zich omkerend zei hij, zich vermannend: 'Is de Burgemeester er ook?'

Barendtszen schudde ontkennend het hoofd.

'Je kunt het met mij toch ook wel af?'

De deurwaarder nam z'n valies, deed het open en vroeg: 'hoe zijn de voornamen ook nog maar weer? Och, geef me even de pen'. Direct daarop schreef hij, 'gedicteerd: sprekende met den klerk ter secretarie Louis George Johannes Barendtszen, in persoon'. Om zich een houding te geven liet hij er op volgen: 'Die Vitringa heeft het hem toch maar knap geleverd. Wie had dat gedacht, na de uitspraak van de Rechtbank en de conclusie van de Procureur-Generaal'.

'Ja man', herhaalde Barendtszen, en hij nam de pen uit Hubscher's hand, 'wie had dat gedacht. En wat een moeite heeft Hat-tink er niet voor gedaan. Alles voor niks'.

'Laten we gaan', zei Hubscher. 'M'n voeten zijn als versteend'. Tevergeefs trachtte

hij z'n tenen in de nauwe, hoge bottines te bewegen. Barendtszen volgde hem. Wie nu nog kwam, wist hem wel te vinden.

Ze staken de straat schuin over, liepen even voort en, stampend met hun voeten, stonden ze weldra voor de deur bij Kuperan, als wilden ze alle kou en natte niet alleen van zich afschudden maar ook het verloop van de zaak waarvoor Hubscher kwam.

Met dat ze de deur opendeden klonk een luide lach vanaf de tafel. Barendtszen herkende de mannen als hen, die hij hem geweest waren. Ze maakten een beweging dat ze ook hem wilden tracteren, maar toen ze de deurwaarder zagen, hielden ze zich in.

'Hierheen maar', zei Barendtszen en liep naar een tafeltje waar ze van de anderen niet zo'n last hadden. Ze gingen zitten, verwarmden zich met bedachtzame teugjes en spraken met gedempte stemmen. 'Drommels', zei Hubscher opeens, 'daar zou ik nog vergeten je het stuk af te geven'. Hij nam z'n valies en drukte Barendtszen een groot document in de handen. 'Hier', zei hij, 'en nou maar betalen'.

Barendtszen lachte wat en werd nieuwsgierig wat er eigenlijk in stond. Hij had al wel van de Burgemeester vernomen dat Mr. Hattink al geschreven had over het verloren proces, maar het fijne wist hij nog niet, ook niet na al wat Hubscher er van vertelde zo juist. Hubscher merkte, dat z'n gezelschap afgetrokken deed en zei, dat hij weer terug moest. Barendtszen wenkte Mina en ze rekenden af.

Teruggekomen in z'n kantoorvertrek merkte Barendtszen dat het zo wat etens-tijd was geworden. Hij zou maar naar huis gaan. Ferdinandina mopperde altijd, wanneer hij te laat kwam en de aardappels koud werden. Hij deed een paar turven in de kachel, pookte haar nog eens op, zette ze af, en trok, hij kon het niet laten, even het document van de deurwaarder uit de zak.

Het was een gedrukt stuk, tien bladzijden. Hij las de grote letters van de aanhef:

Enkele voorstellingen van Gorter uit noordoost-Twente

Van 17 september t/m 13 november a.s. wordt in het Rijksmuseum Twenthe in Enschede een tentoonstelling gehouden van werk van de in Ambt-Almelo geboren maar in Amsterdam overleden schilder Arnold Marc Gorter (1866-1933).

Zijn oeuvre bestaat bijna uitsluitend uit landschappen. Soms zijn daarin ook architectonische elementen opgenomen, maar meestal bevinden deze zich op het middenplan van de compositie en zijn daarom vrij klein weergegeven. Het komt maar weinig voor dat een dergelijk element de voorstelling domineert, b.v. doordat het op de voorgrond is geplaatst.

Eén van de uitzonderingen, waar dit wel het geval is, vormt het schilderijtje 'Heidenwoning.' (afb. 1, de titel is van Gorter zelf). Dit paneeltje is door de heer Hagens geïdentificeerd als de hut van Maas Mans of Nijhuis Mans in het Binnenveld onder Denekamp. Deze hut is reeds lang verdwenen!) maar er zijn enkele foto's van bewaard die aantonen, dat de schilder het gebouwtje werkelijkheidsgetrouw heeft afgebeeld (afb. nrs. 2 en 3). Dit in tegenstelling tot de omgeving, waar Gorter - waarschijnlijk om compositorische redenen -

---

'Grosse, In naam des Konings! No. 579 ter rolle. Het Gerechtshof vergaderd ter terechtzitting'.

Hij borg het weer op, zou het thuis wel verder lezen.

'Jammer', zei hij in zichzelf, 'heeft Hattink daarvoor nu stad en land afgereisd tot bij de Ministers?'

Hij ging naar buiten, sloot de deur, en liep, in gedachten, langzaam naar huis.

Z.O. Broek Roelofs

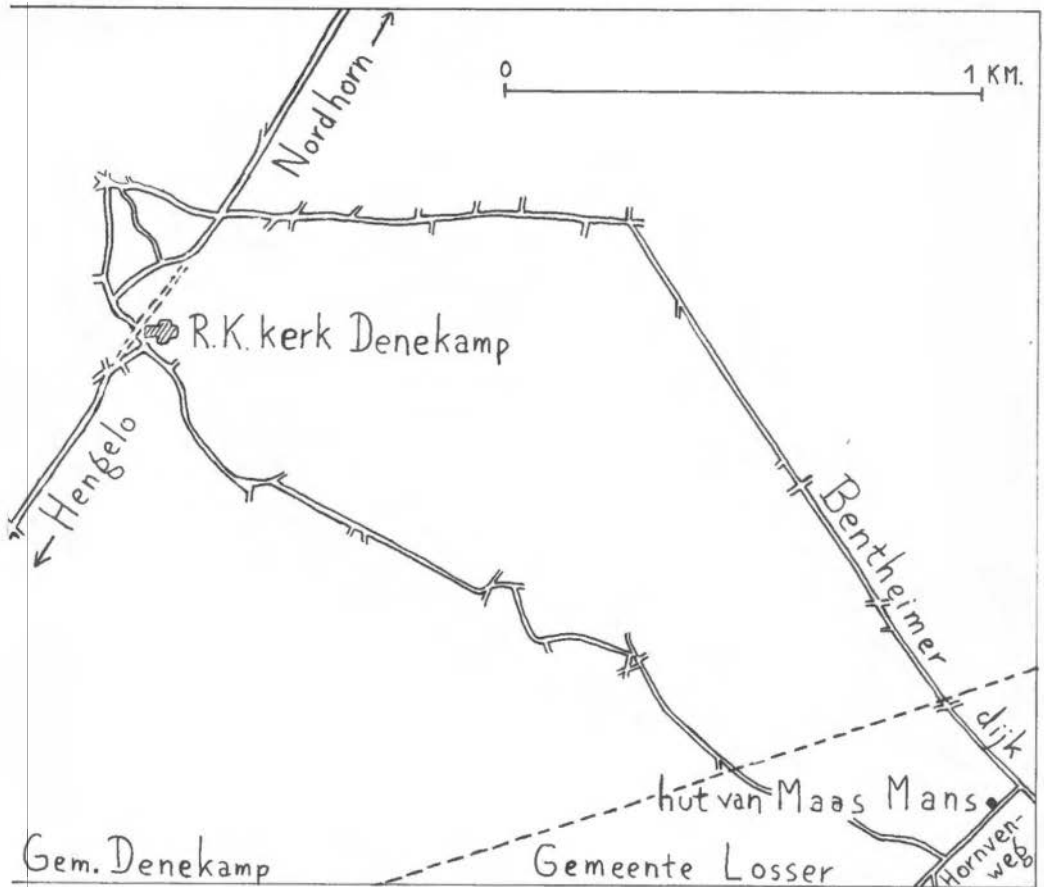

Fig. 1. Schets van de ligging van de hut van Maas Mans

veranderingen heeft aangebracht²). Met behulp van de heer B.J. Derkman te Berghum was het zelfs mogelijk te achterhalen, waar deze hut eens heeft gestaan. De zandweg, die op één van de foto's te zien is, is nu verhard en heet thans de Hornvenweg, marke Beuningen (gemeente Losser). De hut stond niet ver van de plek, waar deze weg uitkomt op de Bentheimerdijk (fig. 1). Zij lag met de achterkant naar de weg toe. Zowel de foto's als het schilderijtje geven slechts de achtergevel en de zijgevel te zien die naar het noordoosten was gekeerd. Beide bestonden uit vakwerk. De vakken waren voor het grootste gedeelte gevuld met leem; slechts onder in het ach-

terterste gebint kwam baksteenvulling voor. Het gebouwtje, dat slechts twee gebinden diep was en niet veel groter dan een flink bakspieker, ging schuil onder een zadeldak tussen topgevels (in ieder geval de achterste daarvan was van hout). Het dak was gedekt met rode pannen, waaroverheen - behalve bij de onderste rand - stro was gelegd.

De hut van Maas Mans is vermoedelijk omstreeks 1900 door Gorter geschilderd. Omstreeks diezelfde tijd maakte hij in een schetsboek een tekening (13,8 × 21,5 cm., niet gesigneerd en gedateerd, afb. 4), die als een gezicht op Denekamp kon worden geïdentificeerd. Op deze met contourlood uitgevoerde tekening zien wij de

Afb. 1. De hut van Maas Mans of Nijhuis Mans in het Binnenveld onder Denekamp. Schilderij van A.M. Gorter (Foto: R. Kampman, Almelo)

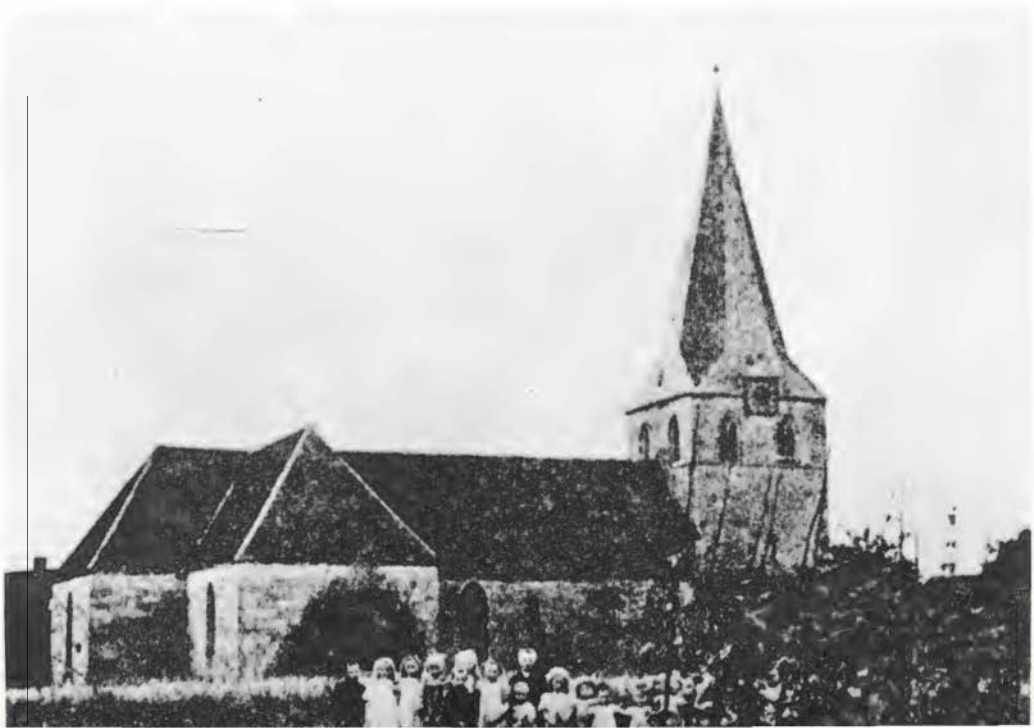
Afb. 2. De hut van Maas Mans of Nijhuis Mans in het Binnenveld onder Denekamp (Oudheidkamer 'Twente', Enschede, fotonummer 745)

Afb. 4. Denekamp, St. Nicolaaskerk vanuit het noorden. Toestand van vóór 1912. Tekening van A.M. Gorter.

Afb. 5. Denekamp, St. Nicolaaskerk vanuit het noorden. Toestand van vóór 1912 (Oudheidkamer 'Twente', Enschede, fotonummer 1546)

Afb. 3. De hut van Maas Mans of Nijhuis Mans in het Binnenveld onder Denekamp (Oudheidkamer 'Twente', Enschede, fotonummer 745)

R.K. kerk van de H. Nicolaas vanuit het noordoosten. Het oudste gedeelte van dit gebedshuis is het schip, dat tot het midden van de 13de eeuw teruggaat maar in de 15de eeuw sterk is verbouwd. De zware toren dateert uit de 15de of 16de eeuw. Oorspronkelijk sloot op het twee traveeën lange schip een koor aan, waarvan 18de-eeuwse tekeningen suggereren dat het smaller was en mogelijk rechtgesloten³⁾. Nadat de middeleeuwse kerk op 30 november 1809 aan de katholieken was teruggegeven werd deze reeds het volgend jaar - wegens ruimtegebrek - vergroot. Het oude koor maakte daarbij plaats voor een dwarsschip en een nieuw koor (afb. 5). Een steen boven de ingang van het koor gaf als jaartal voor de werkzaamheden 1810 op, terwijl uit de archieven blijkt, dat deze pas in 1812 zijn beëindigd⁴⁾. Nog geen eeuw later was deze aanbouw op zijn beurt te klein. Hij werd van 1911 tot 1914 vervangen door de nog bestaande oostelijke par-

tij, die ontworpen is door architect Wolter te Riele Gzn. uit Deventer⁵⁾.

De oostpartij van de kerk maakt het mogelijk de tekening van Gorter te dateren. Aangezien hier nog de uitbreiding van 1810-1812 te zien is, moet zij dus dateren van vóór 1912.

Z. Kolks

NOTEN:

¹⁾ Op een topografische kaart, die in 1901 is verkend, tot 1916 gedeeltelijk is herzien en in 1920 is uitgegeven, staat zij nog aangegeven.

²⁾ Zie de tentoonstellingscatalogus *De andere Gorter*. Nauwelijks bekende studies van een landschapsschilder, Rijksmuseum Twente Enschede/Stedelijk Museum voor Zutphen en de Graafschap Zutphen/Gemeentelijk Expositiecentrum 'De Waag' Almelo/Provinciaal Museum van Drente Assen, 1983/1984, blz. 25.

³⁾ Zie H.G. Booijink e.a.: 700 jaar kerkelijk leven in Denekamp, Denekamp 1977 (opstellen en werkstukken van Heemkunde Denekamp, 2), blz. 112.

⁴⁾ Booijink, H.G. e.a.: o.c., blz. 117 en 113.

⁵⁾ Booijink, H.G. e.a.: o.c., blz. 158.

Vergangen tied

Zon vieftig joar 'leden kwammen der mangs meer leu an 't hoes as vandage an 'n dag; ok met koopmanschap van allerlei aard.

Zo koomt mi'j op éénmoal den oalen man in gedachten, nen stillen bejoarden koopman van weinig wör, hee brach'n niks gin niejkes met, zo as vól van ziene collega's.

Hee dreug zwatte kleer, alns zwat, 'n slipjáske, 'n hoge kips, van 'n aander makeliej as bi-j oons.

Bedaard kwam e 't hoes in, zea tied van 'n dag en zetten de kiste, dee hee met 'n brede leren reem óver 'n schoolder dreug in 'n wasschehook daal. Dee kiste har veer lákes. Zo gauw de kleine wichter vernamen dat 'n oalen koopman der was, laggen ze reukloos op de kneeks vuur de kiste. Niejsgierig noa alns wat ze te zien kreegn. Vuur beide de doos van Pandorra!

Ok Grootmooder har hem in 'n pad op 't hoes an, al an zien kommen.

'n Oalen koopman gung ok op éene knee liggen en trök 't bôwenste láken los. De loch van kamferballen kwam oe al temeut. Grootmooder zetten de haan in de zied en keek wat wi'j zo al neudig wadden. 'n Koopman wol nich da'j in de lákes grobbeld'n, dat wol e nich hebben!

Wat doar almoal in zat, dat ku'j nich denken! 'k Zal proberen op te neumen, wa'k nog wete; 't is umtrent al vieftig joar leden en dinge van gin weerd.

Allereerst denk ik an dee lange veters in de hoge riefschoon en leren veters in de vetschoon. Schoonreems wódden ze bi-j oons neumt - En knoophääkskes vuur de knoopschoon - Scheermesse, scheern en schelmeskes, 'alns van de Herder oet Solingen', wieder koffieziefkes, koffiemoatkes, iezern vorken, vellen schoerpapier, kachelpotlood en poetspommade in deuskes.

Dan 't volgende láken: wullen kappenbaand, rood en blauw, en dan wit keperen linnenbaand, verpakt in blauw papier. Zwatten sajat en kaatjes fien stopgoarn - Stop- en náájnoalden, dik en dun en kot en laank, ok breipennen.

A'k 't nich mis hebbe: In 't deerde láken hadden de knöpe eer domicilie, wit en zwart stenen knöpe, groot en klein, linnen knöpe, en knöpe vuur de manchesterse boksen. Ok nich te vergetten de vlegenvangers en vlegenpläätkes, doar ko'j nich um! Op 'n boerderie'j was 't zommers 'n ploag, al dee vleegen.

't Underste láken, dat was deeper dan de boavensten, doar zat ok meer in, luk fiener gerei, zo as mappen schriefpapier, fleskes inkt, penhoolders en pennen, ok potlö en kleine schriefbeukskes, dee kosten vief cent. Wat wadden de kleine wichter doar bli'j met as Grootmooder ieders zo'n beuksken kochten.

'Kinder, zeunig ter op wê'n, ik koop ow der gin wier!' En dan kwam zien leste koopwaar oet 't láken, 'n deuze met brillen. (In dee dage gungen ooldere mênshen nich noar 'n oogarts of zee mosten rech oogklachten hebben).

'Ik zin wal 'n moal an 'n niejen bril too', zei Grootmooder, 'ik kan 'n droad nig meer in 'n noald krieg'n'.

'n Koopman rekten eer 'n deuze an, 'n brilhuuske zeiden wi-j vrogger, zonnen zwatten met twee goolden steertjes derop.

Heel vuurzichtig zett'n Grootmooder 'n niejen bril op, de lange peutjes heel héndig under de kap schoewend, zee zei, 'Kriegt mi-j de kraant es'. Zee leerden 'n paar regels; der wör nog 'n aandern bril probeert en nog één, de kraant wör wier opnommen. Better of slechter? 'n Lesten bril slaagden eer 't beste. 'n Daalder kosten den bril, de deuze kreeg Grootmooder too. Er wör ofrekkend, beide wichter kregen een klein rond spegelken too.

'n Koopman schikt'n alns in de lákes te rechte, drunk 'n kumpke koffie en sleug 'n reem met de kiste wier ówer 'n schoolder,

Gehoord en gelezen

Couranten

Tubantia/Dagblad van het Oosten, 1983.

2.6 Overijssel sluit rij met Monumentenwacht; 4.6 Oude steen op begraafplaats (Ootmarsum); 4.6 De opkomst en ondergang van de Spanjaards; 8.6 Dat waren ze, de mensen van de Twentse textiel; 7.6 'Meester' Dijkhuis (95 jaar) overleden; 11.6 Geschiedenis van de Dedemsvaart en omgeving; 11.6 Nederzetting opgegraven in Rossum; 11.6 Het beuksken van Hengel; 18.6 Johan Hemken had een lange rij voorvaders als tapper; 18.6 Stichting zoekt bestemming voor Huize De Kamp (Neede); 20.6 Kloosterput in ere hersteld (Sibculo); 21.6 Gemeente werkt aan boek over Enschede in oorlog; 25.6 Stond in Den Ham ooit een kasteel?; 27.6 Duizenden bezochten open dag van de MBS; 28.6 Stilstaande molen met molenaarshuis te koop (Almelo); 28.6 Doodgraver vindt onder kerkhof oud urnenveld (Rossum); 2.7 Plechelmus enig onvervangbaar Twents monument; 4.7 Huis Bergh: zes eeuwen geschiedenis maar geen provinciale betekenis?; 9.7 Haverstraat, van staldeuren en pakhuizen tot sfeervolle passage; 9.7 Overijsselsch Regt 125 jaar oud; 14.7 Ned. Electriciteitsmuseum ziet af van vestiging in Enschede; 14.7 Michel Lassche wil meer publiek in Palthe-huis; 15.7 Schoorsteenpijpen aan Getfertsingel en Zomerweg tegen vlakke; 19.7 Klootschieten is geen sport maar 'n hobby; 21.7 Raadselachtige afbraak knechtenhuis 't Stroink (Enschede); 22.7 Oranjeboom weer in ere hersteld (Almelo); 22.7 Nieuwe bewoners voor het Huis Herinckhave; 23.7 Restauratie Haarmühle voor 0.8 miljoen mark; 23.7 Haverstraat was 80 jaar geleden ook al wandelgebied; 25.7 Herdenking Thomas Ainsworth in Goor; 27.7 De stoomtrein van Haaksbergen als bron van inspiratie; 27.7 Oudheidkamer in Ommen; 29.7 Deel Weldam te koop; 30.7 De officiële opening van het nieuwe Raadhuis van Enschede (7 augustus 1933); 30.7 Landbouwmuseum in Dene-kamp?; 3.8 Trappelstal in stijl van oude schapenstal (Almelo); 6.8 Burcht Schuilenburg al in 1660 verdwenen; 6.8 Jozefkerk (Enschede) spoedig gereed voor cultureel gebruik; 6.8 Plaggen maaien eiste veel tijd; 9.8 Graf van grondlegger 'De Stoom' in Goor ontdekt; 9.8 Delden was voortdurend de schrik van brandpreventie; 11.8 Overwoekerde poort van 't Stroot mogelijk terug naar Hengelo?; 13.8 Met sloop

'Daankensweerd', lichtten 'n klink van de duur en gung wieder, de boerschop in.

L. Wissink-Bezoen

Jannink brokkelt textielhistorie verder af; 19.8 Niers herdenkt Thomas Ainsworth; 19.8 'Zware' commissie met uitgebreid programma (Th. Ainsw. herdenking); 20.8 Dorp Daarle bestaat 1050 jaar; 23.8 Oude boerensmidse met ondergang bedreigd (Gramsbergen); 27.8 Van Waterloooplein tot Textielmuseum; 31.8 Historische Lonnekerschool wordt gesloopt; 1.9 Klokken Jacobuskerk gisteren in Asten gegoten (Enschede).

Serie Stille Getuigen 4.6 Motieweg herinnert aan rumoer in de raad Holten; 11.6 Herinneringsboom op landgoed Verwolde; 18.6 Stenen bank herinnert aan werkverschaffing; 25.6 Herinnering aan stormramp Borculo; 2.7 Herinneringen aan de Klopjes; 9.7 Monument voor een huisarts; 16.7 IJskelders; 23.7 Versiering op Goorse kerk; 30.7 De steen van 1480 in de Plechelmus; 6.8 De vaders van het klootschieten; 13.8 Hekpijlers van Gramsberger slot; 20.8 Dikke steer van Holten; 27.8 Bedelaarskerkhof op Ommerschans.

De nood dreef hen naar het Oosten 23.7 Rusland-correspondentie bewijst: bittere noodzaak; 5.8 Over land of deels via de zee; 6.8 Almelo leverde de textielwaren; 26.8 Liever grote knecht dan kleine baas.

Almelo's levend verleden 4.6 Zes gebakjes voor zestig cent; 11.6 Chris Struis: Op pad in 'n korte broek; 18.6 Johan Boessenkool: Auto-onderdelen moest je maken; 25.6 Mien Tuller: Hotelhouders hadden eigen stallen; 2.7 Jacob Kupers: Afgekeurde katoen werd tent; 9.7 Gerrit Rodijk: Een verse worst bij een kostuum; 16.7 Harmtje Dam: Verkoper moest praten; 23.7 Gerrit Ibbenhorst: Kop koffie met een duizendje betalen; 30.7 Harm v.d. Vegte: Loat 'r maar eentje te good maak'n; 6.8 Dina Smelt-Eshuis: Smullen van roggebroodkorsten; 13.8 Herman Borhoven: 't Vet werkte je er wel uit; 20.8 Kees Breukink: Zachte hemden voor 't zweten; 27.8 Geert Niekolaas: De Remia komt uit Almelo.

Twentsche Courant, 1983.

11.6 Oude nederzetting gevonden in Rossum; 11.6 Veertig jaar geleden: Hengelose jongens aan het werk in Duitse Braunschweig; 15.6 Herstel openluchttheater gestart; 17.6 Extra aandacht voor Twentse landgoederen; 21.6 Oproep aan Enschedeërs om lokale historie 1940-1945 aan te vullen; 24.6 Open dag MBS zondag weer in Boekelo en Haaksbergen; 25.6 Het klokje van gehoorzaamheid (klokken Delden); 25.6 Twickel oase temidden van gretigheid; 27.6 Hengelose archeologen vinden riem en schoen; 27.6 Open dag MBS trekt duizenden bezoekers; 27.6 Johan Buursink droomde dat hij terecht stond; 5.7 Veel reacties op oproep materiaal voor oorlogsboek; 6.7 Staphorst bij top vijf Europese streekmusea; 9.7 Gouden Jacobuskerk devote schepping (Enschede); 15.7 Fabriekspijp Gerhard Jannink en Zn geveld; 15.7 Textielmuseum in beeld; 16.7 Gemeente (Almelo): geen gelden voor aankoop molen; 16.7 Een spoorlijn die binnen een eeuw kwam en verdween; 16.7 Plan voor restauratie molen van Van de Aast (Langeveen); 23.7 Koetshuis 't Stroink

gesloopt; 27.7 Thomas Ainsworth herdenking waard; 27.7 Ainsworth onderwees in pand Lentelink (Goor); 29.7 Wind uit zeilen van Overijsselse molens; 30.7 Textielcentrum (Enschede) kreeg pas voor halve eeuw markant gemeentehuis; 4.8 Pelmolen in Rijssen maalde eens water; 11.8 MBS-ers werken aan onderhoud spoorbaan; 30.8 Ootmarsum krijgt bij Los Hoes uniek museum; 30.8 Ainsworth-herdenking met programma en hoge genodigden.

Serie Hoe sterk Enschede veranderde 19.7 Markt; 21.7 Marktstraat; 25.7 Hengelosestraat; 2.8 Haverstraat (passage); 4.8 De Klomp-Gronausestraat; 6.8 St. Jacobuskerk-kruispunt De Graaff; 11.8 Kruispunt De Graaff; 19.8 Van Loenshof-Haverstraat; 26.8 H.J. van Heekplein-'t Overschot; 30.8 Hoog en Droog-fabrieken Van Heek en Ter Kulle.

Tijdschriften

Aold-Hokeeberge. Orgaan van de Historische Kring Haaksbergen, 16e jrg. (1983) nr. 3

F. Gebbink-Broekhuis, *De taal van Haaksbergen (LVII); Bernard te Lintelo (14)*, p. 1021

H. Spaamer-Buursink, *Drie Buursinks en de medicijnen*, p. 1023-1029

W.E. ten Asbroek en J.G.L. Overbeeke, *Scholten Vaarwerk in buurse (I)*, p. 1029-1031

W.E. ten Asbroek e.a., *Woningen Oostenstraat (I)*, p. 1032-1035

W.E. ten Asbroek, *Kleine voorvallen (XI)*, p. 1035-1036

Oald Hengel, 8e jrg. (1983) nr. 2

(red.), *Veertig jaar geleden...* p. 17, 19

Red./WE, *De Woolderschool*, p. 20

J. Niks, *Marke Hasselo XXXV*, p. 21

Anoniem, *De kantindustrie in Hengelo 1913-1968 (dl. 2)*, p. 23

W.E. ten Asbroek, *De school te Beckum*, p. 27

H.J. Eising, *Hoe oud is Hengelo?*, p. 29

H. Reynders, *De onbekende Middeleeuwen in Woolden*, p. 31

Oald Hengel, 8 jrg. (1983) nr. 3

R. Scholten, *Een straat, een man en een naam*, p. 33-35

Anoniem, *De kantindustrie in Hengelo 1913-1968 (slot)*, p. 36, 37

J. Niks, *Dominé Meijlink*, p. 37

H. Reynders, *Hoe oud is het collatierecht van de Hof te Hengelo?* p. 39

H. Reynders, *De "Werninckhof" toch riddermatige Havezathe?* p. 47

't Onderschoer; Heemkunde Denekamp, 5e jrg. (1983) nr. 2

H. Asma, *Van R.K. Jongensschool tot Alexander-school*, p. 21-23

W.A.J. Nijhuis, *Onze vlinders*, p. 29-36

J.A. den Ouden, *Geschiedenis van de Lattroppe school (6)*, p. 37-40

G.L.B. Broekhuis, *De Wan*, p. 45-48

J.A. den Ouden, *Potmoosn*, p. 49-51

J. Bruins, *Heide*, p. 53-56

Overijssels Contactbericht nr. XX, Juli 1983

G.D. van der Heide, *'Te Kijk zetten'*, p. 438-448

Z. Kolks, *Tentoonstelling A.M. Gorter in R.M. Twente*, p. 449-450

B.M. Maazen, *Monumentennieuws*, p. 455-465

B.M. Maazen en F.D. Zeiler, *Overijsselse Periodieken*, p. 466-470

A. Brunt, *Aanzet tot ... XVIII*, p. 471-477

C. van Heel, *Jubilea, I. Jsselmuiden en Grafhorst*, p. 478-484

De Overijsselse Molen, 2e jrg. nr. 2 (1983)

J. Meinema, *Molenrevue*

D.M. Bunskoekoek, *Voetlicht op... De bedrijfsmolens van Zwolle (vervolg, 14-23)*

Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.

Kopij inzenden aan:

J.J.H. Meijer, Olde Meulenweg 2, 7554 RL Hengelo, tel. 074-912851

Redactie: J.J.H. Meijer, Hengelo, eindredacteur

A.J. Brunt, Deiden

A. Buter, Neede

H.H. Hagens, Almelo

J. Overbeeke, Haaksbergen

Th.L.M. van Stapele, Hengelo

Administratie:

† Inschrien, p/a Rijksmuseum Twente

Lasondersingel 129, 7514 BP Enschede

Postrekening nr. 832196 t.n.v. de penningmeester v.d. Oudheidkamer Twente

Bank: Algemene Bank Nederland N.V., Enschede rek. nr. 59.27.45.651

Abonnementsprijs f 15,- per jaar

Losse nummers f 5,- (exclusief portokosten).

Uitgave van de Vereniging Oudheidkamer 'Twente'

Overname van de inhoud, in welke vorm ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.